

KONSEKVENSER AV NYTT REGELVERK FOR ØKOLOGISK EGGPRODUKSJON, SAMT LØSNINGSFORSLAG

Bestilling

I januar då ble fjørfenæringen ved Animalia og Nortura forespurt om å lage en utredning om de nye reglene for økologisk fjørfe som gradvis trer i kraft i EU fra og med 1.1.2022. Utredningen vil tjene som grunnlag for norsk veileder for forskriften, som forventes iverksatt fra februar – mars 2022. Bestillingen har vært å vurdere konsekvenser av det nye regelverket for *eksisterende* økologiske fjørfeproduksjoner, samt komme opp med forslag til løsninger og råd til hvordan økologiske fjørfeprodusenter kan og bør tilpasse seg nye reglene. For nye økologiske fjørfehold gjelder de nye kravene. Nytt regelverk gjelder fra 2022, men de mest inngripende forandringene slår ikke inn før 2025 og 2030.

Områder som det var ytret særlig ønske om å få utredet nærmere er løsninger for utgangshuller fra fjørfebygning til uteareal, 4-etasjesystemer, tredeling av utearealer og anbefalinger til attraktivt uteareal. Videre var det ytret et ønske om å involvere fjørfeprodusenter i arbeidet, og at også Mattilsynet og Debio blir med i en referansegruppe slik at løsningene er innenfor regelverksrammene.

I forbindelse med høringsrunden sensommer 2021, kom det også inn innspill til kravet om at foreldredyrleddet fra 2037 skal drives økologisk. Vi har kun tatt med kommentarer til slutt i denne utredningen, da dette ligger et stykke frem i tid og mye fortsatt er uavklart i EU.

Oppdrag

Animalia og Nortura har tatt på seg oppdraget innenfor den kostnadsrammen en er blitt enige om. EU-forordningen er vedtatt. Utfordringen er å belyse hvilke konsekvenser dette har for den norske økoeggprodusenten, og hvordan vi kan tilpasse oss nytt regelverk på best mulig måte.

Utgangspunktet

Hovedrettsakten er forordning (EU) 2018/848. Rettsakten, med de utfyllende reglene til det økologiske regelverket, og som vi i all vesentlighet har forhold oss til i denne utredningen, er [forordning \(EU\) 2020/464](#):

- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020R0464&from=EN>
- Andre språkversjoner: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32020R0464>
- Forarbeidene av 20-21. juni 2012 «Report on poultry» - EGTOP/4/2012

Regjeringens posisjonsnotat

Det er i denne sammenheng verdt å lese regjeringens posisjonsnotat av 6. desember 2021: <https://www.regjeringen.no/no/sub/eos-notatbasen/notatene/2020/apr/utfyllende-regler-for-omradet-produksjonsregler-husdyr-karens-rapportering-/id2828804/>

«Rettsakten vil bli gjennomført ved at det vedtas en ny økologiforskrift som erstatter forskrift av 18. mars 2017 nr. 355 om økologisk produksjon og merking av økologiske landbruksprodukter akvakulturprodukter, næringsmidler og fôr (økologiforskriften)».

Organisering

Animalia har stått for ledelsen. Nortura har med sin brede produsentkontakt vært sentral bidragsyter. Fra Animalia og Nortura er det Thorbjørn Refsum og Sverre Rædergård som har stilt. I tråd med innspill fra oppdragsgiver ble det etablert en referansegruppe med Monica Stubberud fra Mattilsynet og Lene Nilsen fra Debio, samt økoeggprodusentene Kåre Vatvedtseter (Halden) og Trygve Grimstad (Råde). Kyllingprodusentenes Landslag (KL), representert ved Tone Steinsland, har kommet med innspill med hensyn til økologisk foreldredyrproduksjon. Tolkninger, erfaringer og tips er vært utvekslet med Svenska Ägg ved Åsa Odelros i Sverige og Landbrug & Fødevarer ved Lars Holdensen i Danmark – takk til dem. Både Nortura og KLF er blitt orientert og kommet med innspill.

Tidsramme

Tidsrammen for utredningen var egentlig satt til høsten 2021, men har blitt utvidet til medio februar 2022, først og fremst som en konsekvens av den pågående coronapandemien, men også i påvente av utredning fra Sverige og veileder fra Naturerhvervstyrelsen i Danmark.

Arbeidsmåte

For å belyse konsekvenser og finne frem til løsninger, har vi primært basert oss på tilbakemeldinger fra produsentene selv - dels via produsentene i nevnte referansegruppe, dels via eget spørreskjema og dels via produsentseminar, holdt på Kolbotn september 2021. Vi har fra én leverandør i husdyrbransjen bedt om noen kostnadsoverslag hva byggmodifikasjoner angår. Videre har vi hatt kontakt med fagmiljø i Sverige og Danmark. Vi har samlet referanser til ulike veiledere i Norge, Sverige og Danmark. Det har også vært viktig for oss å inkludere Kjøtt- og eggbransjens landsforund (KLF) for innspill til utredningen. Vi ønsker i tillegg å gjennomføre en tur til Sverige i løpet av våren 2022, når det igjen er smittemessig forsvarlig mht. corona. Formålet er å besøke fjørfegårder der, for å se og drøfte ulike praktiske løsninger.

I denne utredningen starter vi opp med noen nøkkeltall og data fra spørreundersøkelsen (side 5), som belyser de ulike problemstillingene. Deretter tar vi for oss hvert av de tre temaene 1) utgangsåpninger, 2) fjerdeetasjer og 3) tredeling av utearealer etter følgende disposisjon: Gjeldende regelverk, Nytt regelverk, Konsekvens og Løsninger. Til slutt noen refleksjoner rundt økologisk foreldredyrproduksjon.

Thorbjørn Refsum

Sverre Rædergård

Animalia AS

Nortura

Oslo, 18. februar 2022

Sammendrag

1. Utgangsåpninger (Glugger, krav fra 2025) – sidene 6 - 10

For de flestes vedkommende er innlemming av én eller begge verandaene i bruksarealene eneste realistiske løsning, slik at kravet om fire meter utgangsåpninger per 100 m² fra veranda og ut oppfylles, mens utgangsåpningene fra husene beholdes som de er. Inngripende modifikasjoner av husveggene er verken mulige, ønskelige eller regningsvarlige. Hva som vil være god nok «isolasjon mot uteklime» vites ikke og åpner for et tolkningsrom. En har fortsatt tiden frem til 2025 med å innhente mer kunnskap og erfaring for hvilken grad av isolasjon som vil være nødvendig og hvilke praktiske løsninger som alt i alt synes tilfredsstillende - uten de alt for store investeringene.

Vi legger til grunn samme forståelse av «isolasjon mot uteklime» som det både myndigheter og næringer i Sverige og Danmark har – nemlig at dyra primært skal være beskyttet mot vær og vind. Det vil si at verandaene har tak og tre tette vegger. Uten gjennomgripende modifikasjoner av verandaene, vil en aldri oppnå samme temperatur på verandaene som innomhus. Det synes heller ikke hensiktsmessig. Fjørkledte høns tåler fint minusgrader uten nevneverdige varmetap. Hva som så vil være et nødvendig «isolasjon» med hensyn til temperatur, vil nødvendigvis være avhengig av lokasjon og klima. Det avgjørende her er om dyra faktisk bruker verandaene eller ikke.

Regelverket åpner for øvrig for at verandaene kan stenges av mot utearealene opptil 1/3 av dyras levetid (dager), eksempelvis på de kaldeste dagene av året. Dagens utgangsåpninger fra hus og ut sikrer tilgjengelighet døgnet rundt, slik forordningen krever, men kan reguleres i størrelse, avhengig av tid på døgnet.

En annen forutsetning, som følge av en forventning om at dyra skal gjøre bruk av hele bruksarealet, er at verandaene minst følger samme lysrytme som innomhus. Med andre ord, verandaene må være utstyrt med belysning. En forutsetter også vinduer eller gjennomsiktige «bølgeblikk»plater for innslipp av det dagslys som kreves.

Fire meter utgangsåpner per 100 m² fra verandaene og ut, kan løses på mange vis – enten i form av ulike former for løftbare duker eller i form av luker.

For de som i utgangspunktet har nok bruksareal innomhus, samt oppfylt kravet om enten to eller fire meter utgangsåpninger per 100 m² bruksareal fra huset og ut, vil det ikke være nødvendig med noen tiltak. Disse utgangshullene må ikke være åpne døgnet rundt.

2. Etasjer i aviar (krav fra 2030) – Side 11

Det finnes noen anlegg som vil ha én etasje for mye i aviarene sine i forhold til de nye reglene. Den enkleste og beste måten å løse dette på, er å la disse aviariene få stå slik de er, men at en ikke lenger regner inn arealet av øverste etasje i bruksarealet. Det må være mulig å ha godt innsyn til de dyra som oppholder seg på toppen. Her tilrådes oppsetting av ekstra inspeksjonsstiger og / eller langsgående gangbroer. Tap av bruksareal må kompenseres med utvidelse av hønsehuset eller innlemming av verandaareal, jamfør forrige avsnitt.

3. Oppdeling av verandaer og utearealer (krav fra 2022) – sidene 12 - 17

Verandaene kan deles i tre, enten i form av «hundegårds»gjerde med port, flyttbart nettinggjerde eller netting, avhengig av den funksjonalitet en ønsker med hensyn til stell og rengjøring. Dersom verandaene vil inngå i husets bruksarealer, forventes høyere fysiske skiller enn gjerdesystemene på utearealene.

Som yttergjerde anbefales et permanent gjerde, i form av «lammegjerde» med faste gjerdestolper. Strømtråd nede over bakken kan være et godt råd mot rev og andre predatorer. Til tredeling vil flyttbare gjerdesystemer være mest praktiske – med eller uten strøm.

Vi har ikke sett nærmere på miljøberikelser på utearealene. Her viser vi til ditto veiledere og rapporter fra Norge, Sverige og Danmark.

Så fremt bøndene har en fremdriftsplan for tredeling og miljøberikelse, så tilrår vi en fornuftig lukkingsfrist for avvik for allerede gjeldende krav, da det vil ta tid å få etablert formålstjenlige utearealer for alle dyr.

Kostnader

Kostnader – i form av investeringer eller drift, vil kunne være vesentlige, men hvor store de vil bli, vil være avhengig av de handlingsrom og tolkninger en legger til grunn, samt de tiltak som må gjennomføres. Det er viktig, slik vi ser det, at det kommer på plass en veileder med pragmatisk tilnærming, så kostnadene ikke blir større enn nødvendige.

For gjerdesystemer alene, vil kostnadene kunne komme på alt fra 40 000.- til 150 000.-, alt avhengig av om en har yttergjerde fra før eller ikke, om type inndeling av verandaarealet og om en har et eller to utearealer. Ulendt terreng kompliserer.

Kostnader forbundet med eksisterende verandaer vil variere. Det vil være avhengig av hva slags «isolasjon» som oppfattes som tilfredsstillende. Det være seg hevbare gummimatter eller vegger av isolerplast, usiolert trekledning, med utgangsåpninger i form av luker. I tillegg må det sikres dagslys og luftgjennomstrømming. Hva ventilasjon angår, viser vi til fersk utredning bestilt av Svensk fägel. Noe ganske annet vil det være om det forventes isolasjon av vegger - og nødvendigvis også tak samtidig.

De største kostnadene vil være for de som må bygge nye verandaer for å slippe å modifisere bygget eller for å få tilstrekkelig bruksareal for konsesjon for 7500 høns. En veranda av 45 meter lengde vil usiolert komme på fra 300 000.- og isolert på 800 – 1 000 000.-

Vi tar forbehold om feil og mangler i tallgrunnlagene.

Ad økologisk foreldredyrproduksjon (1937) – Sidene 17 - 19

Ingen i Norden har per i dag egne økologiske foreldredyrproduksjoner. Slik det er nå, er det ikke økonomi til å etablere egne rugerier for økologiske foreldredyr - selv i våre naboland som har større økologisk produksjon. Det kan hende Norden som sådan kan finne en felles løsning som kan svare seg. Siste ord er imidlertid ikke sagt i denne sammenheng, spesielt med siste års fugleinfluensautbrudd friskt i minnet.

Veileder

Vi bistår mer enn gjerne med bilder og flere innspill til veileder til forskriften, samt oppdateringer frem mot 2025.

Spørreundersøkelsen

Sommeren 2021 ble det gjennomført en spørreundersøkelse blant økologiske fjørfeprodusenter. Formålet var todelt. Først å kartlegge hva slags type hus, innredninger og uteareal produsentene hadde. Så hvilke konsekvenser de ulike kravene vil kunne ha for den enkelte, både med hensyn til praktiske løsninger og økonomi. Nitten av 36 produsenter deltok (52 %).

- Alle, med unntak av én, hadde kun ett hønseshus.
- Type bygg var likelig fordelt – 7 bygg i betong, 5 i sandwich og 7 i tre.
- Undertrykksventilasjon var det vanligste. Én med nøytral ventilasjon.
- Ti svarte at de har fyringsmuligheter per i dag (7 strø, 1 vannbåren, 1 varmegjenvinner, 1 flis)
- Kun to av produsentene oppga at de hadde en 4. etasje i sine fleretasjesystem.

Veranda

Tabell 1 under viser fordelingen av verandaer og arealene av disse. Nesten halvparten oppga at de per i dag kun har én veranda på sine fjørfehus. Av disse oppgir to (Respondent 1 og 9) at verandaene inngår i bruksarealet. Blant dem med verandaer på begge sider, er det én som oppgir det samme (R19). Ikke alle har mulighet til å bygge på ny veranda på andre siden og/eller har egnet uteareal. Seks av åtte svarer at de *kan* bygge på en veranda til, i en eller annen form, men kun to oppgir at de har mulighet for utearealer tilknyttet disse.

Tabell 1.

Respondent		Én eller begge sider	Bredde	Areal	Inngår i bruksarealet
13	8	Én side	2,50	118,00	Nei
4		Én side	2,70	126,00	Nei
9		Én side	3,00	150,00	Ja
10		Én side	3,00	141,00	Nei
18		Én side	3,00	102,00	Nei
1		Én side	3,20	109,44	Ja
6		Én side	3,50	150,00	Nei
12		Én side	4,60	130,00	Nei
14	10	Begge sider	2,00	200,00	Nei
17		Begge sider	2,00	160,00	Nei
22		Begge sider	2,00	180,00	Nei
7		Begge sider	2,05	204,00	Nei
21		Begge sider	2,05	204,00	Nei
5		Begge sider	2,30	250,00	Nei
3		Begge sider	2,50	235,00	Nei
16		Begge sider	2,50	251,00	Nei
8		Begge sider	3,00	242,00	Nei
19		Begge sider	3,00	240,00	Ja
15	1	Har ikke veranda	0,00	-	Nei

1. Utgangsåpninger (2025)

Gjeldende regelverk

Dagens krav til utgangsåpninger (glugger) i holdforskriften er minst to meter i bredden pr. 1.000 høns (§ 27). For en konsesjonsbesetning på 7500 høns tilsier det 15 meter bredde. Kun to av produsentene i spørreundersøkelsen har gluggeåpningsbredder direkte ut fra hus, både i henhold til gjeldende og det kommende regelverket. Dagens regelverk har i praksis vært tolket som fra veranda og ut.

I økoforskriften, som har vært gjeldende frem til 2022 (jamfør Økologiforordning 889/2008, art. 12, nr. 2 d), skal i tillegg utgangsåpningene være av en størrelse som passer fuglene, og de skal minst være 4 meter per 100 m² av tilgjengelig areal for fuglene. Kravet har vært ivaretatt fra veranda og ut.

Oversikten under viser antall og størrelse på gluggene.

Tabell 2. Antall glugger og størrelsen på disse

Respondent	Én eller begge sider	Totalt antall glugger	Høyde	Bredde	Total bredde
13	Én side	2	0,7	1,5	3
4	Én side	6	0,5	1,1	6,6
9	Én side	1	0,5	50	50
10	Én side	5	0,6	1,2	6
18	Én side	3	0,5	0,8	2,4
1	Én side	6	0,42	1,12	6,72
6	Én side	7	0,5	2	14
12	Én side	3	0,4	1	3
14	Begge sider	6	2	1	6
17	Begge sider	6	2,1	1	6
22	Begge sider	6	2	1	6
7	Begge sider	6	2	1	6
21	Begge sider	6	2	1	6
5	Begge sider	6	2,1	1,2	7,2
3	Begge sider	6	2,1	1	6
16	Begge sider	6	2	1	6
8	Begge sider	12	1	0,5	6
19	Begge sider	11	0,6 – 3,5	1,20 - 4	52
15	Har ikke veranda	12	0,7	1,2	14,4

Nytt regelverk

I henhold til den nye forordningen (EU) 2020/464, [Artikkel 15, punktene 1d, 2b og 2c](#), er kravene som følger – gjeldende fra 2025:

- Glugger ut fra verandaer: minst 4 m per 100 m² bruksareal
- Glugger i husvegger med verandaer: minst 2 m per 100 m² bruksareal
- Glugger i husvegger uten verandaer: minst 4 m per 100 m² bruksareal

I forordningen står følgende formulering: "... X m per 100 m² of the usable area of the minimum surface of the indoor area of the poultry house...". «Usable area» tilsvarer bruksareal. Etter det vi forstår, så presiserer formuleringen «...of the minimum surface of the indoor area...» at det er *minimumskravet* for bruksareal per dyr som er utgangspunktet – og ikke de bruksareal dyra ellers måtte ha til disposisjon.

Bare to av produsentene vil oppfylle det nye kravet til gluggebredde direkte fra hus og ut (Respondentene 9 og 19). Kun én kan sannsynligvis uten større inngripen oppnå 15 meter (R6).

Ut ifra tabell 3 på neste side kan vi lese hvilke bruksarealer produsentene har, med eller uten veranda. Det er kun to av nitten som faktisk oppfyller det nye kravet til glugger i henhold til nytt regelverk.

Tabell 3. Oppgitte hustyper, bruksareal og totale gluggebredder

Respondent	Oppgitte bruksareal	Veranda inkludert	Faktisk bruksareal	Korrigert fratrukket 4. etg	Byggtype	Nye krav til gluggemeter* (2 m/100 m ² bruksareal)	Oppgitte gluggebredder	Mangler:
13	900,00	Nei			Tre	18,00	3,00	-15,00
4	1288,00	Nei			Tre	25,00	6,60	-18,40
9	750,00	Ja	900,00		Sandwich	18,00	50,00	32,00
10	1285,00	Nei			Betong	25,00	6,00	-19,00
18	1200,00	Nei			Betong	24,00	2,40	-21,60
1	1131,60	Ja	1241,04	1065,09	Betong	21,30	6,72	-14,58
6	1274,00	Nei			Betong	25,00	14,00	-11,00
12	1133,00	Nei			Tre	22,66	3,00	-19,66
14	1250,00	Nei			Sandwich	25,00	6,00	-19,00
17	1356,00	Nei			Sandwich	25,00	6,00	-19,00
22	1250,00	Nei			Sandwich	25,00	6,00	-19,00
7	1250,00	Nei			Sandwich	25,00	6,00	-19,00
21	1250,00	Nei			Sandwich	25,00	6,00	-19,00
5	1020,00	Nei			Tre	20,40	7,20	-13,20
3	1311,14	Nei		1216,14	Sandwich	24,32	6,00	-18,32
16	1750,00	Nei			Betong	25,00	6,00	-29,00
8	1340,00	Nei			Tre	25,00	6,00	-19,00
19	1010,00	Ja	1250,00		Betong	25,00	52,00	27,00
15	880,00	Nei			Tre	17,60	14,40	-3,20

* Beregnet utifra maks 1250 m² som utgangspunkt for konsesjon for 7500 høns

Konsekvens

Det vil i praksis være svært kostbart eller ikke mulig å etterkomme gluggekravene i husvegg av flere årsaker. I spørreundersøkelsen oppgir produsentene følgende konsekvenser:

- Høye ombyggingskostnader – bærekonstruksjoner utsatt
 - Betongbygg – store kostnader forbundet med betongskjæring
 - Tre- og bygg – i tillegg til kostnader, vil bæringskonstruksjoner være utsatt.
- 18 av 19 har undertrykkсанlegg. Gluggekravet vil punktere ventilasjonen
- Enhver åpning vil kunne gi trekk, kuldebroer og/eller kondens- og isingsproblemer.
- Vil kunne være behov for fyring, med de kostnader i investeringer og drift det medfører
- Mulig større utfordringer mht smågnagerkontroll

Løsninger

Her kan vi se for oss en rekke løsninger, der noen synes å være mer realiserbare enn andre – både praktisk og med hensyn til økonomi. Vi begynner med de mest realistiske. Tilpasning av verandaer er det. Modifikasjon av selve byggene er det ikke.

1) Innbygging av veranda i inneareal

Det som for de fleste vedkommende synes å være aktuelt, er å bygge på og / eller tilpasse verandaene, slik at disse inkluderes i bruksarealene. Da kan en, slik gjeldende regelverk har vært praktisert til nå, fortsatt ta utgangspunkt fra veranda og ut. Det vil i de fleste tilfeller være rimeligst, en slipper å forringe husets ventilasjon mer enn nødvendig og en utfordrer heller ikke husenes bærekonstruksjoner.

Dersom vi forutsetter at én eller flere verandaareal skal kunne utgjøre en del av *bruksarealene*, så er det i forordningen to vilkår som må oppfylles, jamfør 2(c): verandaene må «isolerer på en måte slik at det ikke er utendørsklima» og 2(c)(i) verandaene må være «tilgjengelige 24t». Her henvises det også til forordning (EU) 2018/8481, punktene 1.6.1 and 1.6.3 i del II i Annex II, som sammenfattet sier at dyrenes velbefinnende skal ivaretas gjennom akseptabelt klima og miljø, naturlig ventilasjon og lys.

1a) Ad utendørsklima

I forordningen kan vi ikke se at «utendørsklima» er nærmere definert. Det gir grunnlag for et tolkningsrom. I Danmark har en fra myndighetenes hold fått aksept for å skille mellom veranda og konseptet AUB – *Annen Utendørs takbelagt Bygningsdel* – definert i veileder side 213.

Lars Holdensens meddelelse i tolkningen av dette: «I økologivejledningen er en AUB definert således: *En AUB skal derfor være konstruert, så der ikke er udeklima, og dyrene skal kunne være der hele døgnet året rundt. Dette indebærer, at bygningskonstruktionen skal have en isolerende effekt, så der er afskærmet mod vind og nedbør, og dyrenes velbefindende skal sikres hele året. Vurderingen af, hvorvidt en del af fjerkræhuset er en veranda eller en AUB, vil i praksis bero på en helhedsvurdering. For eksempel vil en tilbygget del af en bygning godt kunne være en AUB, hvis den fremstår som sådan og har den krævede konstruktion og funktion*».

Danskene har altså valgt en pragmatisk tilnærming til hva som er *godt nok* med hensyn til utendørsklima: *Hvis dyrene ikke har tilhold på verandaene – så er ikke verandautformingene gode nok*, og ytterligere tiltak må settes inn. Med andre ord, det er åpning for ulike avskjermings- og isolasjonsmuligheter fra verandaene og ut - fra kun hev- og senkbare gummiduker til fullt isolerte yttervegger med utgangsglugger under. Hva som vil være godt nok for norske forhold, vil selvfølgelig være avhengig av lokasjon og klima. Om en i første omgang velger å iverksette enkle bygningstiltak, så bør en ta høyde for at nye må til, dersom det er en sannsynlighet for at de første tiltakene ikke vil være tilstrekkelige – at dyra nødvendig gjør bruk av verandaene.

Temperatur i seg selv, mener vi og våre svenske og danske kolleger altså ikke er avgjørende. En har erfaring for at dyra gjerne benytter seg av verandaer ved lave temperaturer - også i minusgrader, uten at det nødvendigvis gir noe særlig høyere fôropptak. Dette forutsatt intakt fjørdrakt så dyra kan blåse seg opp. Fjørtaf, særlig på rygg, medfører varmetap og høyere fôropptak, som for produsentene del medfører økte kostnader. Hva som er nedre akseptable temperaturgrense, er vanskelig å vite – men det kan en lese av dyras atferd.

I praksis vil en da heller aldri kunne oppnå samme varmeopplevelse (temperatur og luftfuktighet) på veranda som innomhus, men en mulighet – for å få en noe høyere temperatur på verandaene, er altså å isolere disse i større eller mindre grad. Det kan også i enkelte tilfeller vise seg nødvendig for å opprettholde høy nok temperatur innomhus, jamfør kravet om døgnåpne glugger, nevnt i avsnittet 1b) under. Full avskjerming og/eller isolasjon går ikke, uten at en sikrer luftgjennomgang i tillegg til utgangsgluggene (som jo stenges av på nattetid eller ved ugunstige klimatiske forhold), for å opprettholde nødvendig ventilasjon innomhus. Her viser vi til utredning av februar i år, bestilt av Svensk Fägel ved Åsa Odelros.

Det vil fortsatt være mulig å holde dyra innomhus 1/3 av levetiden (dagtid). Med andre ord, slik vi forstår det – utgangshullene fra veranda og ut kan lukkes delvis eller helt, når det synes hensiktsmessig, uavhengig av tid på året. I spesielt kalde perioder kan en derfor ha stengt fra veranda og ut. Eventuelt portforbud på grunn av fugleinfluenza kommer utenom.

En mulig utfordring, som vi ikke har vurdert, er å holde en tilfredsstillende strøkvalitet gitt ulike temperaturer, ute, på veranda og innomhus. Det kan tenkes problemer med frost, fukt og ammoniakk. Fra svensk og dansk hold har vi fått tilbakemeldinger om at dette ikke er problematisk. Å etterisolere tak, for eksempel bølgeblekketak, er imidlertid en større bygningsteknisk utfordring, dersom en skal unngå kondensproblemer.

Under er listet opp noen alternative avskjerminger. Vi har ikke innhentet hva de enkelte tiltak vil medføre av kostnader, med unntak for oppsetting av sandwichvegg – siste punkt.

- Vindduk
- Isolérplast med eller uten hev- og senkbar gummiduk*
- Ikke-isolert ytterveggkledning i overkant, med glugger i underkant
- Isolert ytterveggkledning i overkant, med glugger i underkant
- Isolert sandwichvegg i overkant, med glugger i underkant

* Her er eksempel på fjørfehus med veranda i Sverige, med isolerplast og hev- og senkbar gummiduk. Duken beskytter isolerplasten, regulerer lysinnslipp og har i seg selv en isolasjonseffekt. Denne verandaen har ikke utgangshuller, da det ikke er utearealer tilgjengelig. Foto: Åsa Odelros

Oppsett av sandwichvegg

Der best mulig isolasjon synes nødvendig, vil oppsetting av sandwichvegg være en aktuell løsning. Hvorvidt dette faller rimeligere eller dyrere med hensyn til egeninnsats og kostnader enn ditto reisverk, ytter- og innerkledning og isolasjon, vil sikkert variere. Hvis full isolasjon, må en i tillegg ha på plass systemer som sikrer ventilasjonen innomhus. Det er *ikke* tatt med i kalkylen under, men vil kunne fordyre vesentlig. Her viser vi til den svenske utredningen.

Priskalkyle oppsett av sandwichvegg

Vi har innhentet en kostnadskalkyle, basert på en veranda på 45 meters lengde og 2,5 meters bredde som utgangspunkt. Kostnad pr m² for element og montering kan forventes å være cirka 1000,-

• 45 m lengde* 3 m høyde = 135 m ² à kr 1000	135 000.-
• I tillegg kommer kostnader til luker og eventuelle lukkemekanismer.	120 000.-
• Takisolasjon 150 m ²	150 000.-
Totalt per veranda	<u>405 000.-</u>

Krav til dagslys

Vinduer eller annet er ikke innregnet i kalkylen over, og må, uansett type avskjerming fra veranda og ut, hensyntas i henhold til krav om dagslys innomhus. Alternativt kan «bølgeblikk»tak i klarplast løse en slik utfordring. Respondent 1 i spørreundersøkelsen har fire slike i taket på sin veranda, og gir uttrykk for at det gir bra lyseffekt. Dersom også taket på verandaen må isoleres vil det være naturlig å montere tak og/eller takvinduer. Kostnaden er stipulert til cirka 4000.- pr vindu + montering = 5000.-. For fire vinduer inkludert montering cirka 20 000.-.

1b) Ad 24-timers tilgjengelighet

At verandaene skal kunne være «tilgjengelige» døgnet rundt, kan i praksis løses ved at minimum én glugge per flokkseksjon står åpen. Det vil for manges del tilsvare løsningen en har per i dag – på dagtid. Det skulle trolig derfor ikke utgjøre noen stressfaktor for dyra. De fleste dyrene er likevel i ro og vagler seg om natten innendørs. Utgangshullene kan gjøres noe mindre på nattetid. Hva dette ellers måtte avstedkomme av uheldig trekk, kulde- og kondensutfordringer vites ikke. Det er mulig en ved disse utgangshullene må sette inn spesielle tiltak for å minimalisere eventuelle utfordringer.

2) Modifikasjoner av bygg – med eller uten veranda

Her har vi tatt vi utgangspunkt i modifikasjon av bygg, dersom veranda *ikke* inkluderes i bruksarealene. Først tar vi for oss bygg med veranda, der en forutsetter 4 m/100 m² bruksareal glugger fra veranda og ut, deretter direkte ut ifra bygg, uten veranda – også det med krav om 4 m/100 m² bruksareal glugger.

2a) Kalkyle modifikasjon av betonghus

- Utskjæring beregnes etter lengdemeter (1000.-). En glugge á 1m*0,5m tilsier 3000.-/glugge
- Rigg og etablererkostnad kommer i tillegg. Det er skjønsmessig satt til 10 000.-
- Et firma har levert luker med montering og styringsenhet for et konsesjonshus. Dette ble fakturert til 230 000. Med 25 m glugge tilsvarer dette kr 9200.- pr meter
- Hvis vi tar utgangspunkt i de mest typiske husene med 6 meter glugger fra før – for å oppnå 25 meter:

Glugger i husvegger *uten* verandaer – minst 4 m/100 m² bruksareal:

7500/6 = 1250 m² bruksareal. $1250/100 * 4 = 50$ meter gluggelengde. 50 – 6 m fra før = 44 m

• Rigg:	10 000.-
• Utskjæring (44 m*3000.-):	132 000.-
• Luker inkl montering og styring (44*9200.-)	404 800.-
Totalt	<u>546 800.-</u>

Glugger i husvegger *med* verandaer – minst 2 m/100 m² bruksareal

1250 m² bruksareal. $1250/100 * 2 = 25$ meter gluggelengde. 25 – 6 m fra før = 19 m

• Rigg:	10 000.-
• Utskjæring (19 m*3000.-):	57 000.-
• Luker inkl montering og styring (19*9200.-)	174 800.-
Totalt:	<u>241 800.-</u>

2b) Kalkyle modifikasjon av tre- og sandwichhus

Tilsvarende som over, men enklere. Pris er skjønsmessig blitt vurdert til det halve pr meter med hensyn til utskjæring:

Glugger i husvegger *uten* verandaer – minst 4 m/100 m² bruksareal:

• Rigg	10 000.-
• Utskjæring: (44m * 1500.-)	66 000.-
• Luker* inkl montering og styring (44*9200.-)	404 800.-
	<u>480 800.-</u>

Alternativt kan man ved sandwich også benytte utskårede flater som luker. Billigere luker, men noe mer arbeid.

Glugger i husvegger *med* verandaer – minst 2 m/100 m² bruksareal

• Rigg:	10 000.-
• Utskjæring (19 m*1500.-):	28 500.-
• Luker inkl montering og styring 19 * 9200.-	174 800.-
	<u>213 300.-</u>

Referanser:

- *Vejledning om økologisk jordbrugsproduktion*, Fødevarestyrelsen, DK - januar 2022.
<https://lbst.dk/tvaergaende/oekologi/jordbrugsbedrifter/vejledning-om-oekologisk-jordbrugsproduktion/>
- *Nationella riktlinjer för ekologisk produktion*. Versjon 6 (Endelig versjon 7 kommer første halvår 2022) – Jordbruksvärdet, SE. <https://nationellariklinjer.ekofakta.se/>
- *Rådgivningssted: Bra stallmiljö i veranda eller isolerad utomhustillbyggnad*. Utredning bestilt av Svensk Fägel – 2022. Kontakt: Åsa Odelros: asa@odelros.se

2. Etasjer i aviar (2030)

Gjeldende regelverk

Det står ingen ting om begrensinger i antall etasjer i økologiforskriften som har vært gjeldende frem til 2022.

Nytt regelverk

I det nye regelverket begrenses antall etasjer til tre, medregnet golvet, nedfelt i Artikkel 15, punkt 4(b): Redeetasjen regnes ikke inn.

Konsekvens

I spørreundersøkelsen oppgir to av nitten å ha en fjerde etasje (R1 og R3). De anser det ikke praktisk mulig å stenge av eller fjerne etasjen fra innredningen. Med andre ord, de må belage seg på å skifte innredning innen 2030, alternativt legge om driften fra økologisk til annen produksjonsform eller legge ned. Ny innredning, hvis en tar utgangspunkt i dagens prisnivå, vil beløpe seg til i størrelsesorden to millioner.

Hva bortfall av bruksareal angår, så vil det for den ene produsenten ikke spille en større rolle fra eller til, all den tid vedkommende likevel trolig må inkludere nye bruksareal i form av tilpasset veranda på én eller begge sider, for å etterkomme gluggekravet (R3: mangler 18,3 m). Den andre produsenten må imidlertid utvide sin allerede eksisterende veranda eller bygge på ny på andre siden for å oppnå bruksareal på minimum 1250 m², alternativt senke dyretettheten ganske mye (R1).

Løsninger

En håper sterkt på å kunne beholde fjerdeetasjene, selv om disse ikke lenger vil inngå i bruksarealene. Å måtte skifte ut fullt brukbare innredninger, medfører ikke bare kostnader, men er lite ønskelig sett i et bærekraftperspektiv. Å beholde fjerdeetasjene vil fortsatt bidra positivt i to henseender – dyrenes bruksareal vil i praksis bli større. Mange dyr trives dessuten med å vagle / slå seg til ro i høyden. Det skal i henhold til forordningen være enkelt å ha tilsyn med alle dyra (sjekk 15.4 (d)). Vi mener dette kan løses på akseptabelt vis ved å ettermontere noen inspeksjonsstiger og/eller langsgående gangbaner, for eksempel i form av stålrør, med nødvendig sikring av HMS-hensyn.

Et alternativ er også å stenge av nederste etasje: da blir høyden for å komme opp i aviaret 130 i stedet for 60 cm, og det vil kreve et ekstra trinn til hønene for å komme opp. Dette er ikke spesielt gunstig løsning, men teknisk mulig.

3. Oppdeling av verandaer og utearealer (2022)

I Norge har vi ikke delt opp verandaene og utearealene på samme måte som innearealene. Erfaringene hittil tilsier at hønene i svært stor grad søker tilbake til den avdelingen de kommer fra. Etter nytt regelverk blir dette ikke mulig.

Gjeldende regelverk

Om minimumskrav til utearealer i holdforskriften står det under §27 at:

1. utearealene avpasses etter dyretetthet og jordsmonn for å forebygge smitteoverføring og sykdom,
2. det skal være flere utgangsåpninger som er minst 35 cm høye og 40 cm brede som gir adgang til uteareal, og som utgjør minst 2 meter i bredden pr. 1.000 høns. Utgangsåpningene skal være fordelt over hele fjørferommets lengde og
3. utearealene være forsynt med ly for vær og vind og være beskyttet mot rovdyr og skadedyr.

For øvrig skal dyra ha tilgang på uteareal minimum 1/3 av levetiden. Minimum 4 m²/dyr. Uteareal skal forbli ubenyttet minst tre måneder mellom hvert innsett (hvileperiode). Disse bestemmelsene vil fortsette å gjelde.

For en konsesjonsbesetning vil det ut ifra dagens regelverk være 15 meters utgangsåpninger fra veranda og ut.

Nytt regelverk

Nytt regelverk med hensyn til tredeling av verandaer og utearealer, samt størrelse og utforming på utearealene trådte i kraft i EU 1.1.2022. Forordningen er ikke ennå tatt inn i norsk regelverk, men forventes iverksatt iløpet av vinteren 2022. Kravene til utearealer med tilhørende vegetasjon står nedfelt i [Artikkel 16](#):

1. Alle uteområdene skal være attraktive for dyra, tilgjengelig for alle.
2. Hver flokk skal ha sine separate uteområder, slik de er atskilt innomhus.
3. Uteområdene skal for det meste være dekket av vegetasjon av ulike tre- og planteslag.
4. Dyra skal ha tilgang til tilstrekkelig mange lémuligheter av ulike slag, fordelt utover, slik at fuglene gjør bruk av hele arealet.
5. Utearealene skal stelles og vedlikeholdes, slik at det ikke hopper seg opp organisk materiale og næringsoverskudd.
6. Maks 150 m fra glugge i bygning til ytterkant uteareal. Kan økes til 350 meter, dersom det jevnt fordelt minst 4 skjul for dårlig vær og rovdyr per mål / hektar.

I regjeringens posisjonsnotat står følgende: «*Bruk av netting som skille mellom flokker har vært mye til diskusjon. Rettsakten åpner for dette for verpehøns, slaktekylling, livkylling og foreldredyr (artikkel 15.3 d). For spesifikke fjørfekjøttkategorier som kalkun skal det imidlertid være tett skille (artikkel 15.3 c)*».

Konsekvens

De fleste produsentene har inngjerdede utearealer, men ikke alle. At utearealet som sådan må gjerdes inn, innebærer en kostnad. Men bortsett fra det, så sees det på som positivt, både med tanke på å holde dyra kontrollert inne i en definert «ren sone»-område, dernest å holde rovdyr og andre unna. Kravet om *tredeling* derimot, får nesten utelukkende negative konsekvenser. I spørreundersøkelsen oppgir produsentene følgende:

- Vanskeliggjør lik tilgang på ulike miljøkvaliteter - for noen "umulige" pga fysiske barrierer
- Vanskeliggjør å få dyrene inn og ut – blant annet som følge av smale passasjer
- Vanskeliggjør alternering av arealer mht smitteforbygging (3 måneder)
- Vanskeliggjør stell av verandaarealer
- Vanskeliggjør «pussing av beite" / beiteskjøtsel, høsting (slått, høsting)
- Medfører kostnader til porter- og gjerdemateriell, samt miljøberikelser

- Medfører merarbeid med hensyn til rydding av gjerdetraseer
- Medfører kostnader og merarbeider med hensyn til gjerding / omgjerding
- Medfører merkostnader og arbeider med å sikre like miljøkvaliteter
- Vi tar med, at for *kalkunproduksjonen* medfører kravet til tette skiller mellom flokkene ytterligere merarbeid og økte kostnader (vil gjelde Homlagarden i Hardanger).

Krav til tilstrekkelig *miljøberikelse* er i utgangspunktet bra, for å sikre dyra et minimum av attraktivt utemiljø og steder å skjule seg. For flere vil dette kunne medføre betydelige investerings- og arbeidskostnader. Ikke alle arealer lar seg «berike» på like vis, når en også legger tredelingen til grunn.

Løsninger

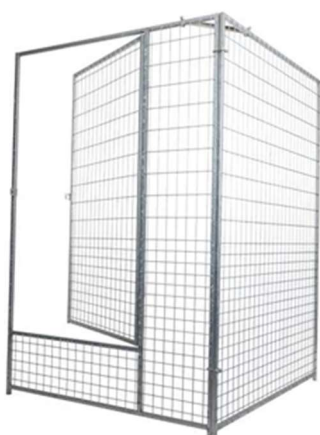
Det nye regelverket gjør seg gjeldende allerede fra og med i år. I praksis vil ikke dette være mulig å få på plass tredeling og miljøberikelse raskt. Én ting er tredeling av arealer, skjul, etc. Noe annet er etablering av vegetasjon, deriblant tre-vekster. Alt dette må planlegges og gjennomføres i sammenheng. Debio, må derfor, i samråd med Mattilsynet føre avvik, som kan lukkes på gitte vilkår. Det kan for eksempel være at produsentene innen en frist må sørge for å ha en skriftlig plan for utforming og fremdrift, som de må følge.

Oppdeling av verandaer

Verandaene må nå deles opp i tre. Det vil gjøre det mer arbeidskrevende med hensyn til vedlikehold og rengjøring. Det kan løses på ulike vis, for eksempel med nett eller ulike typer gjerdesystemer. Det er viktig at dyra ikke risikerer å sette seg fast i eller på siden av stengslene. En konkret løsning – som kan gjøres mer eller mindre permanent, er hundegårdsgjerder med port. Tar en utgangspunkt i standard breddeelementer og en verandabredde på 2,5 meter, så vil priskalkylen for dette kunne være:

Hundegårdsgjerde

• Hundegårdsgjerde Veggelement br:120 x h:180 (1450.-) x 2	2900.-
• Dørelement br:120 x h:180 (1750.-) x 2	3500.-
• For én veranda – totalt inkl. mva., cirka	<u>6500.-</u>
• For to verandaer - totalt:	<u>13 000.-</u>

<https://www.felleskjopet.no/kjaeledyr/hund/hundegaard/doerelement-hundegaard-120x180-50290953/>

Gjerdesystemer.

Det finnes ulike typer gjerdesystemer og flere av disse er nok beskrevet i diverse veiledere som tar for seg utforming av utearealer for fjørfe. Her har vi kun tatt for oss tre systemer: permanente, mobile og elektriske gjerdesystemer.

Permanent gjerder

Av de gjerdetyper som finnes for mer permanent oppsetting, synes «lammenetting» å være mest anvendelig. Denne har en pris på cirka 27,50 per meter hos Felleskjøpet. Relevante stolpekvaliteter har dimensjon 8 x 175 cm. Disse har en enhetspris hos samme leverandør på kr 30. Med en stolpeavstand på 5 meter blir dette en meterpris på kr 6.

Lammenetting:

<https://www.felleskjopet.no/kjaeledyr/hest-og-rytter/hestehold2/gjerder-og-grinder/netting-traad-og-baad/netting-100-15-15-32mm-100m-c2-50327860/>

For en konsesjonsbesetning vil utearealkravet være 30 000 m² (7500 høner x 4 m²/høne). Ser vi for oss et gjerde ut fra begge langsider, og at langsiden (ut fra dyrerommet) er 45 meter, vil gjerdet bygge 330 meter ut fra huset: $30\,000\text{ m}^2 / (2 \times 45)\text{ m} = 333\text{ m}$. Tillatt antall meter ut fra hus er 350 meter, dersom det er tilrettelagt med avskjerminger. Hvert beite vil da behøve $(330 \times 2) + 45 = 705$ meter netting. I tillegg $705 / 5 = 141$ stolper. I tillegg kommer arbeid. Forutsetter 5 min pr stolpe for nedsetting av stolpe og feste av netting: 22,5 timer à kr 300. Tredeling av arealet komme i tillegg.

• Netting: 705 m x 30 kr/m	21 150.-
• Stolper: 141 x 30 kr/stk	4 230 .-
• Sum materiell	25 380.-
• Arbeidskostnader	6 750.-

Totalkostnad pr beite 32 130.-

Legger vi to verandaer til grunn – med hver sine uteområder: 64 260.-

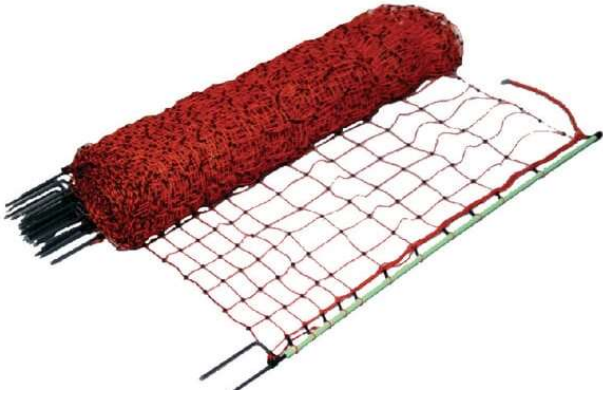
Langt fra alle har arealer rundt huset slik at dette eksemplet passer, men det kan være et representativt bilde på kostnad ved etablering av delt beiteareal. Tredeling av utearealet – i eksemplet overfor, kommer altså i tillegg. For de fleste vil mobile gjerder her være mest aktuelt.

Mobile gjerder

For tredeling av utearealene vil det for mange være mest funksjonelt å ha flyttbare gjerdesystemer, både for å kunne komme til og skjytte beitene og for å stå friere i å veksle på utearealene. Hønsenetting i nylon med ditto spyd, kan være en slik løsning.

Gjerdekostnader til 3-deling: Hvis vi fremdeles bruker samme tenkte gjerdeform som over, vil dette kreve for begge beiter $4 * 330\text{ m} = 1320\text{ m}$. Hver rull av eksemplet nedenfor à 50 m koster kr 2495.

• Total kostnad delegjerde: 27 ruller à kr 2495	<u>67 365.-</u>

Hønsenetting med spyd:

<https://www.kramp.com/shop-no/no/p/h%C3%B8nsenett-med-dobbelt-spyd-112-cm--022403GAL>

Elektriske gjerder

Det finnes også elektriske gjerdesystemer som kan fungere. Disse fordrer imidlertid at vegetasjonen holdes nede inntil gjerdet for å forhindre at man mister strømeffekt. Dette kan være spesielt utfordrende når man i økologisk drift ikke kan benytte kjemiske hjelpemidler. Det kan benyttes strømførende tråder over og / eller under permanente gjerder. Mobilt elektrisk gjerde – noe alla hønsenettingen over, finnes også. Denne har en pris pr rull à 50 meter på ca kr 2000. Den har differensiert maskestørrelse, med minst maskestørrelse ned mot bakken. Gjerdeapparat og dør kommer i tillegg, henholdsvis 3000.- – 7000.- og cirka 800,- inkl. mva.

Elektrisk hønsenetting med spyd + dør:

- <https://www.bole.no/elnett-swedguard-honer-112-cm-50-m-271770>
- <https://www.p-lindberg.no/produkter/gjerder-trau-og-dyrehold/netting-traad-og-baand/stroemgjerde-finmasket>
- <https://www.p-lindberg.no/produkter/gjerder-trau-og-dyrehold/netting-traad-og-baand/gjerdeapning-doer>

Miljøkvaliteter

Når det gjelder spesifikke krav til miljøkvaliteter, vises det til de svenske og danske veilederne. Det er for øvrig gitt ut flere tips- og veiledningshefter også i Norge og Sverige. De er oppgitt under. Hva som egner seg på den enkelte produsents utearealer vil variere, så her har vi kun konsentrert oss om hva forordningen faktisk krever og hva som rent smittehygienisk er lurt.

Referanser

- Økologisk landbruk Eggproduksjon. NORSØK Småskrift (3/004) https://orgprints.org/id/eprint/6042/1/NORSOK_smaakrift_nr3_04.pdf
- *Utforming av utearealer for økologisk fjørfe (2012)* - Fylkesmannen i Østfold <https://docplayer.me/652685-Utforming-av-utearealer-for-okologisk-fjorfe.html>
- *Kunnskapsbehov for en fjørfeproduksjon med mer lokalprodusert fôr og med dyrevennlige uteområder - «GrønnFjørfe»*, NORSØK (2020) <https://orgprints.org/id/eprint/37566/1/NORS%C3%98K-rapport%20Gr%C3%B8nnFj%C3%B8rfe%2001.03.20.pdf>
- *Driftssystemer for slaktekylling som ivaretar helse og dyrevelferd, krav om økt andel egenprodusert fôr og utfasing av konvensjonelle proteinfôrmidler i økologisk fjørfeproduksjon* - Norsøk (2019) <https://orgprints.org/id/eprint/34990/1/-%20Utredning%20%20fj%C3%B8rfe%2025.02.19%20J.R.E.J.%20.pdf>
- *Beplantning i økologiske hønsegårde* – Økologisk landsforening, DK https://orgprints.org/id/eprint/36476/9/36476_Tool_beplantning-honsegarde.pdf
- *Indretning og drift af hønsegårde (2014)* – Økologisk landsforening / Videncentret for landbrug – Jordbrug % Fødevarer, DK.
- *Vejledning om økologisk jordbrugsproduktion (2022)* – Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri, DK <https://lbt.dk/tvaergaende/oekologi/jordbrugsbedrifter/vejledning-om-oekologisk-jordbrugsproduktion/vejledning-2022/>
- *Ekologiska fjäderfan* – Regelverk og fortolkninger Jordbruksverkets hjemmesider, Sv <https://jordbruksverket.se/djur/lantbruksdjur-och-hastar/fjaderfan/ekologiska-fjaderfan>
- *Starta eko Ägg* – Jordbruksverket (?) <https://jordbruksverket.se/djur/lantbruksdjur-och-hastar/fjaderfan/ekologiska-fjaderfan>

Smittehygiene

Det er ikke uten grunn at det meste av fjørfe- og svineproduksjonen skjer innendørs. En viktig faktor her er risikoen for smitte med ulike konsekvenser som resultat. Én ting er den konstante smittebelastningen som det vil være på utearealer, dersom disse ikke er utformet eller skjøttet riktig. Det er vanskelig å «0-stille» smittetrykket for hvert innsett, slik en i større grad lykkes med innomhus. Vi ser dette i form av noe høyere fôrforbruk, lavere tilvekst og produksjon og høyere dødelighet enn i konvensjonell produksjon. Dernest har vi å gjøre med visse smittestoffer, som når de først får etablert seg som smittereservoar i miljøet, kan være vanskelig å bli kvitt. Eksempler her er rødsjukebakterien og spolorm. Noen smitter mellom dyreslag, eksempelvis rødsjukebakterien – mellom gris og fjørfe. Nå med alvorlige smittsomme sykdommer som fugleinfluenza og svinepest som bakteppe, er det all grunn til å være føre med tanke på fremtiden. Dette er sykdommer vi må lære å leve med.

Ikke desto mindre – det er av ulike grunner, først og fremst av dyrevelferdshensyn, ønskelig og forventet av samfunn og myndigheter flere utgående produksjoner. Flere ønsker kombinasjonsdrift. Dette bør en kunne være åpen for, men det er minst tre faktorer som bør hensyntas i denne sammenheng:

- Valg av lokaliteter for etablering av utedrift – så vel økologisk som frilands
- Utforming av verandaer og utearealer for god smittehygiene
- Gjennomtenkt smittevernplan som følges

Valg av lokalitet

Vurdering av smitterisiko og mulige konsekvenser er her viktige. Ting som bør komme i betraktning er avstander til andre fjørfevirksomheter, ikke minst rugerier, rugeeggprodusenter og oppalere. Dernest nærhet til habitater for villfuglarter med tilhold i vann, så som vann, elver og beiter.

Utforming av verandaer og utearealer

Verandaene bør være av en hensiktsmessig størrelse og utforming med tanke på effektiv grovrengjøring, vask og desinfeksjon. Likeså med tanke på portforbud hva fugleinfluenza angår. Utearealer med høy slitasje trenger ekstra oppmerksomhet. Arealene utenfor verandaene bør bestå av godt drenerende dekker, som kan alterneres, inne imellom legge brakk eller skifte ut. Arealer med vegetasjon bør vedlikeholdes og alterneres.

Smittevernplan

Produsenter som har utehold og/eller kombinasjonsdyrehold bør ha godt gjennomtenkte smittevernplaner med hensyn til smittevern og hygienerutiner. I henhold til §8 i dyrehelseforskriften er det krav om smittevernplan. Denne skal oppdateres årlig og alle som arbeider i eller besøker dyreholdene skal kjenne til og følge denne. Helsetjenesten for fjørfe har tilbud om egen smittevernplanmal i fagsystemet HelseFjørfe.

Avslutningsvis, vi vet en del, men trenger å vite mer og bevisstgjøre produsenter, rådgivere og byggfirma om tematikken. I denne sammenheng er det verdt å nevne to ting som skjer. *Norsøk* er akkurat nå i gang med et to-årig prosjekt, i samarbeid med Veterinærinstituttet – der de har mål av seg å gjøre en risikovurdering av kombinasjonshold av gris og fjørfe utendørs. Animalia er med i referansegruppa. Til høsten eller våren 2023 skal Animalia holde et nytt fjørfebyggseminar, med fokus på smitteverntilrettelegging.

Referanser:

- Smittebeskyttelse i fjørfehold – <https://animalia.no/smittebeskyttelse-fjorfe>
- Smittevernplanmal i HelseFjørfe – <https://animalia.no/helsefjorfe-produsent>
- *Helse og velferd ved utegang for gris og fjørfe*. Norsøk 2022 – 2023.
<https://www.norsok.no/prosjekter/2021/helse-og-velferd-ved-utegang-for-gris-og-fjorfe>
- *Handlingsplan for dyrehelse og dyrevelferd i fjørfeæringen 2022 – 2023*
<https://animalia.no/handlingsplan-fjorfe> (legges ut i begynnelsen av mars).

4. Økologisk foreldredyrproduksjon (2037)

Som det fremgår av regjeringens posisjonsnotat under, så finnes det ikke økologisk foreldredyrproduksjon i Norge, «...men en slik produksjon er nødvendig å etablere for å imøtekomme krav om økologiske daggamle kyllinger fra 1.1.2036». Vi synes dette notatet dekker opp hovedproblemstillingene knyttet til dette, med noen tilleggskommentarer fra vår side. Vi viser også til egen NORSØK rapport av 2018, som tar for seg problemstillingen. Til slutt høringsinnspill fra Tone Steinsland for Kyllingprodusentenes landslag (KL).

Regjeringens posisjonsnotat av 6. desember 2021

«Vi vurderer at det av smittehensyn er en risiko å ha økologiske foreldredyr ute og ikke kun ha tilgang til veranda, selv om vi vurderer at utegang i tråd med økologiske prinsipper vil innebære naturlig atferd og være positivt for dyrevelferden. Det er flere EU-land som har påpekt tilsvarende problemstilling i regelverksprosessen, og som har etterspurt et unntak for utegang for foreldredyr. Europakommisjonen har imidlertid vist til at forordning (EU) 2018/848 vedlegg II punkt 1.7.3 stiller krav om at husdyr skal være ute, og at det i punkt 1.9.4.4. f) er vist til at det kun er tillatt å holde dyra inne dersom restriksjoner er innført i regelverk ved fare for human- og dyrehelse.

Det er svært få rugerier (klekkerier) i Norge, og det er ikke gjennomførbart å ha et eget rugeri for økologiske egg. De rugeriene som vi har, må derfor håndtere både økologiske og konvensjonelle rugeegg. Vi har mottatt innspill fra næringen om at konsekvensen av å få smitte med økologiske rugeegg inn i rugerier er kritisk. Det vil

kunne ramme norsk fjørfeproduksjon generelt, og dermed tilgang på kyllinger til både økologisk og konvensjonell produksjon. Det er derfor nødvendig å vurdere denne problemstillingen nærmere. Vi viser til at vi i Norge har et generelt regelverk som stiller krav til produksjon av rugeegg, som også økologiske virksomheter må følge.

Forskrift 18. november 1994 nr. 1020 om sertifisering av fjørfevirksomheter fastsetter krav om at alle fjørfebesetninger som frambyr levende dyr eller rugeegg, skal være sertifiserte. Denne forskriften har som formål å forebygge spredning av smittsomme dyresykdommer gjennom fastsettelse av dyrehelsemessige vilkår for omsetning av levende fjørfe og rugeegg fra fjørfevirksomheter. I denne forskriften ligger det bestemmelser om smittevern som ikke er forenlige med utegang av dyr. Dette gjelder blant annet vilkår i forskriften om at virksomheten skal tilpasses for å hindre innslipp av sykdommer, og at driftsteknikken så langt det er mulig skal være basert på prinsippet om isolert oppdrett. Forskriften har utgangspunkt i EØS-regelverk (direktiv 2009/158/EF), men norske myndigheter har gjort bestemmelsene gjeldende for alle fjørfebesetninger, og ikke bare de som driver med samhandel som direktivet krever.

Denne forskriften skal revideres i forbindelse med at nytt dyrehelseregulativ (dyrehelseforordningen (EU) 2016/429 med underliggende regelverk) trer i kraft i april 2021. De nye bestemmelsene under dette regelverket viderefører i hovedsak gjeldende EØS-bestemmelser på området, men vi må revidere sertifiseringsforskriften og se på de nasjonale bestemmelsene i denne. Det er i den sammenheng hensiktsmessig å se på denne problemstillingen med utgang for økologiske foreldredyr.

Det er ikke økologisk foreldredyrproduksjon i Norge, men en slik produksjon er nødvendig å etablere for å imøtekomme krav om økologiske daggamle kyllinger fra 1.1.2036» (Bm – utsatt til 2037).

Våre tilleggskommentarer

Heller ikke Sverige eller Danmark har på plass egne økologiske foreldredyrproduksjoner og ser på dette kravet som like utfordrende som vi Norge. Det er per i dag ikke økonomi til å etablere egne rugerier for økologiske foreldredyr - selv i våre naboland som har større økologisk produksjon. Det kan hende Norden som sådan kan finne en felles løsning som kan svare seg. Siste ord er imidlertid ikke sagt i denne sammenheng, spesielt med siste års fugleinfluensautbrudd i minne.

Innspill fra Kyllingprodusentenes landslag (KL)

Det vises til Høringsbrevet, side 5, siste avsnitt av 2.1.5 – Nye regler for produksjon av økologisk foreldredyr og side 11, 3.1.5 Nye regler for økologisk fjørfe

I utgangspunktet så er det omfattende endringer det er snakk om, der ikke alt nødvendigvis henger helt sammen rent faglig heller. Vi heller til at det hadde vært mest fornuftig å ikke ta inn forordningen, men heller foreta en egen vurdering av hva som er fornuftig under norske forhold. Det er ikke tvil om at en del av dette er enklere å gjennomføre i større markeder. Det går også an å skjelle til hva som er fornuftig i forhold til klima og miljø av dette.

Kommentarer på detaljer:

- Maks 3 etasjer inkludert gulv, vil gjøre at de fleste må redusere med en etasje som betyr at bygget må forlenges. Det er vanskelig å forstå fornuften i dette all den tid den øverste etasjen ser ut til å være den mest populære.
- Kravet om maks 21 kg levendevekt/m² i oppdrettet vil redusere kapasiteten i oppdrettet med 33% i forhold til dag. Det er uklart om m² er å betrakte som bruksareal, eller gulvareal. Er det gulvareal vil det være en ytterligere reduksjon.
- Vedrørende muligheten for å benytte ikke-økologiske livdyr tenker vi at også dette er OK, gitt at vi i dag vet at vi har øko-oppdrettet som ikke blir fullt utnyttet, nettopp fordi det blir gitt dispensasjon i flere tilfeller til å ta ikke økologiske livdyr.
- Når det gjelder kravet om at foreldredyrene må være økologiske fra 1.1.2037 så avhenger kompleksiteten rundt det litt av hvor stor %andel av produksjonen som er økologisk om 15 år.

Dersom vi er på dagens nivå vil det bli både dyrt og krevende å få til i praksis. Jeg sendte over et svar vedr. dette til KLF i 2018 og status er nokså lik i dag, se svar under.

For å dekke 70% av det norske eggmarkedet har Lohmann til enhver tid 3 foreldreflokker a 7 500 stk. i produksjon (en flokk er til enhver tid under utskifting til ny flokk = til sammen har vi 4 foreldreflokker).

En løsning kan være å konvertere en økologisk eggprodusent til å produsere økologiske rugeegg. Oppdrettet av de økologiske i dag tilsier at en trenger 7500 foreldrehøner for å kunne klekke 50 000 økologiske daggamle høner i en klekking. I forhold til dagens marked på ca. 200 000 økohøner, vil en i så fall utnytte ca. 30% av kapasiteten på disse 7500 øko foreldrehønene. Resterende 70% kan selvsagt selges som øko konsumegg, men det vil uansett medføre store tilleggskostnader på rugeeggene. En utfordring med bare en rugeeggflokk vil være at en ikke er leveringsdyktig når denne er under utskifting, noe som tar ca. 3 mnd. Derfor trengs det antakelig to flokker for å sikre overlapping, og å ha en viss sikkerhet i tilfelle av utbrudd av rødsjuka ol. Noe som selvsagt vil medføre ytterligere betydelige merkostnader.

Hvis kravene blir stående slik som nå, vil en økologisk daggammel kylling øke i pris med det mangedobbelte ... Spørsmålet er da om forbrukermarkedet i Norge klare til å betale prisen i neste omgang - OG om det i det hele tatt lar seg gjennomføre i praksis for et så lite marked som Norge.

Jeg vet at de har regnet på hva dette vil koste i Danmark og kommet frem til at kostnadene på den daggamle kyllingen vil øke med 80% hvis man skal ha økologiske foreldredyr. Samtidig vet jeg at Danæg har oppfattet dette lovforslaget til å gjelde hvis man «ønsker å ha økologiske foreldredyr» så er dette kravet, men ikke at det skal være et påbud med økologiske foreldredyr for å kunne få økologiske verpehøner.

Referanser:

- <https://www.regjeringen.no/no/sub/eos-notatbasen/notatene/2020/apr/utfyllende-regler-for-området-produksjonsregler-husdyr-karens-rapportering-/id2828804/>
- *Muligheter for utfasing av konvensjonelle dyr i økologisk fjørfeproduksjon ved fjerning av unntaksbestemmelsen (2018) NORSØK - <https://orgprints.org/id/eprint/34989/1/-%20Utredning%20dyremateriale%20fj%C3%B8rfe%2008.01.19%20J.R.E.Johansen.pdf>*